

Luomuideologia uskontona ja myytti luomusta

Johdanto

Luonnonsuojeluun ja ympäristöarvoihin liittyvät aatteet ovat viimeisen kymmenen vuoden aikana kasvattaneet merkittävästi kannatustaan. Useat toimijat ovat puoluepolitisoituneet ”vihreänä liikkeenä”. Monien järjestöjen (*NGOs, non-governmental organizations*) painoarvo edunvalvontatehtävissä ja lobbauksessa on kasvanut merkittäväksi. Samaan aikaan ideologioista on tullut toisille uskonnonkaltaisia ehdottoman ja aukottoman totuuden lähteitä. Niin sanottu ympäristöuskovaisuus saa aika ajoin tragikoomisia, jopa täysin absurdeja, piirteitä. Pohdin tässä esseessäni lyhyesti erästä kunnallispoliittista esimerkkiä: Kiuruveden kaupungin valitsemaa luomuimagoa ja kuinka aiheesta keskusteleminen sai uskonnollisia piirteitä. Luomusta rakennettiin sellainen puhtauden, luonnollisuuden ja taloudellisen menestyksen myytti, jota ei ollut varaa arvostella ja joka takaisi autuuden kaikilla osa-alueilla mihin se ulotettaisiin. Kiuruvedellä käytyä elinkeinopoliittista luomukeskustelua olen pohtinut laajemmin kandidaatintutkielmassani.

Luomu kaupungin visioksi

Kiuruveden kaupunki valitsi 1990-luvun puolivälissä uuden kaupunginjohtajan myötä visiokseen tulla ”Luomu-Suomen pääkaupungiksi vuonna 2005”, mihin liittyi tavoitteita maataloudesta matkailuun ja metalliteollisuuteen (Kiuruveden kaupunki 1996). Noin 10 000 asukkaan maaseutukaupungissa tahdottiin saavuttaa muista paikkakunnista erottuvaa kilpailuetua markkinoimalla aluetta puhtaana ja luonnonmukaisena. Maatilojen luomutuotantoa haluttiin kasvattaa, teollisuuden toivottiin keskittyvän kestäväan kehitykseen liittyviin hankkeisiin ja etuliitettä ”luomu-” pyrittiin käyttämään niin useassa yhteydessä kuin suinkin mahdollista. Luomu voitiin ulottaa koskemaan niin reilun pelin urheilua kuin kohteliasta tapakulttuuria. Muiden muassa päihitteettömyys, biopolttoaineet ja kansanparannus joko vedettiin tarkoituksella mukaan imagonrakennukseen tai niistä vain tuli osa sitä ”kansan suussa”. Kaiken kaikkiaan visiosta muodostui monitasoinen mielikuvien kokonaisuus, jonka toteuttaminen lopulta enemmän tai vähemmän epäonnistui.

” Kiuruveettä mainostetaan luomukaupunkina, mutta mitä luomua se on kun lehmiä keinosiemennetään ja alkioita huuhdellaan. Luomupitäjässä homma kuuluu hoidattaa luomusonnilla, ja jos jotain huuhdellaan, huuhdeltakoon sen sonnin munia. ” (Kiuruvesilehti 28.3.2001)

Ronald Barthesin mytologiat

Barthes, ranskalainen strukturalisti, oli sitä mieltä, että myytti on ennen kaikkea puhetta – se on ”merkityksenannon tapa ja muoto” (Barthes 1994, 17-18, 173). Se ei ole välttämättä puhetta sen varsinaisessa merkityksessä, vaan se voi olla kuva tai muu symboli, mutta sen sisältönä on kuitenkin jokin viesti, joka tahdotaan välittää. Barthes puhuu *semiologiasta*, merkkien tieteestä, joka käsittelee asioita ja puheita *merkitsijän*, *merkityn* ja *merkin* käsitteiden kautta (ibid., 174-179). Lähtökohtaisesti merkitsijät antavat asioille, sanoille, kuville ynnä muille sellaisille merkityksiä. Tästä annetusta merkityksestä tulee näin ollen merkitty, ja merkityksen välittämisen välineestä tulee merkki. Jos ruusuja annetaan intohimon merkinä, on merkittynä intohimo, merkitsijänä ruusujen antaja ja merkinä ruusut. Myytissä nämä kaikki elementit kuitenkin sekoittuvat, kun merkit ryhtyvät jakamaan merkityksiä sekä raja merkityn ja merkitsijän välillä hämärtyy. Myytti ruokkii puheen, vallitsevan diskurssin, kautta itse itseään.

Luomun suhteen mielenkiintoisimmat Barthesin mytologiaesseet käsittelevät saippuoiden ja pesuaineiden puhtautta (ibid., 42-43), viinin merkitystä ranskalaisille (ibid., 72-75) sekä tiettyjen ruokien rinnakkaisfunktioita nälän tyydyttämisen ohessa (ibid., 75-77). Nestepesuaineisiin hän esittää kytkeytyvän ajatuksen ”nestemäisestä tulesta”, joka hävittää tai jopa tappaa lian, se on ehdotonta ja tuhoisaa. Pulveripesuaineisiin taasen liittyy valikoivuus: se työntää lian pois, se on hellävaraista ja luonnollista, ei tuhoa ja polta pois. Pesuaineen mainonnassa keskitytään tuotteessa piilevään ”tarmokkaaseen ituun, terveeseen ja voimakkaaseen olemukseen”, joka manifestoituu puhtautena, mielihyvänä ja terveytenä.

Barthesille viini on ”elämäneste”, jonka tärkein nimellinen tehtävä on toimia janonsammuttajana, vaikka se onkin tiettyssä mielessä vastakohta vedelle. Viiniin sisältyy vastuu humaltumisesta, sen välttämisestä ja hallinnasta, sekä tietty laadun ja elitismin leima: hyvä viini on nautinto, viininjuonti on taito. Viiniin sisältyy sellaista synkkyyttä ja antisankaruutta, joka loistaa poissaolollaan maidon kohdalla. Maito peittelee, tasoittaa ja parantaa, se sisältää lapsenomaisen viattomuuden. Kaikessa kansanomaisuudessaan maito on kuitenkin ranskalaisille eksoottista; maidon puhtaus on luonnollisuudessaan tavatonta, luonnotonta.

Liha ja veri edustavat Barthesille raakalaismaisuutta, paluuta luonnon äärelle. Pihvin paistamisen astetta ei kuvata tieteellisillä mitta-asteikoilla, vaan mielikuvilla – raaka

pihvi on ranskaksi *saignant*, verinen. Pihvi kuuluu samaan aikaan kaikille, mutta toisaalta sillä on jakava merkitys. Ohut, halpa pihvi on vastakohta muhkealle, mehevälle pihville, joita syödään täysin erilaisissa ravintoloissa täysin eri ihmisten toimesta. Pihvi on paitsi syödyn eläimen lihaa, se on myös tiettyssä mielessä ranskalaisen lihaa, jonka hän jakaa ruokapöydässä lähimmäistensä kanssa. Se on niin lähellä, niin elintärkeä asia, että sitä voi kutsua pyhäksi – ja pyhän voi jakaa vain valikoitujen ihmisten kanssa.

Luomu luonnottomana luonnollisuutena

Kiuruveden luomuimagon kehittäminen oli mielikuvan ja myytin rakentamista sellaisesta, mikä on nimellisesti luonnonmukaista, mutta metafysisellä tasolla jotain niin ”luonnollista” ja erityislaatuista, ettei sitä varsinaisesti luonnossa esiinny missään. Paikallislehden yleisönosastolla on oltu sitä mieltä, että luomumaidon laktoosi ei aiheuttaisi laktoosiallergikoille oireita, ulkomainen ja ei-luomutuotettu liha olisi aina tietoinen riski ja ulkopaikkakuntalaiset turistit saastuttaisivat paikallisen maatalouden erinäköisillä kulku-taudeilla (Kiuruvesi-lehti 31.1.1996, 11.4.2001, 27.12.2001). Luomu oli lähtökohtaisesti ja alun alkaen maataloustuotannon metodikokoelma, jolla pyrittiin imitoimaan luonnossa esiintyviä ilmiöitä, jolloin voitaisiin vähentää synteettisten ja kemiallisten menetelmien käyttöä sekä niistä mahdollisesti aiheutuvia negatiivisia sivuvaikutuksia. Myytti kuitenkin ruokki itse itseään. Siitä tuli rintamalinjojen jakaja – joko olit luomun puolella tai sitä vastaan. Siihen liitettiin edellä mainittujen kaltaisia mielikuvia, joilla ei ollut enää mitään kosketusta reaali maailmaan, mutta samaan aikaan se luisui yhä enemmän vain varsin pragmaattisen taloudellisen edun saavuttelun välineeksi (Kiuruvesi-lehti 19.2.1997, 19.11.1997, 12.1.2000).

Tiettyssä mielessä voidaan katsoa, että kyseessä oli hallitsijoiden, tässä tapauksessa kunnallisten poliitikkojen ja virkamiesten, luoma ”poliittinen kultti”, joka ylläpiti ja kehitti ”pseudouskontoa”, jolla voitiin niin peitellä kuin legitimoida asioita (Gentile 2006, 3-4). Samalla tavalla kuten Vanhan testamentin ruumiillistunut, henkilökohtainen ja inhimillinen jumala muuttuu Uuden testamentin myötä etäiseksi, persoonattomaksi taustahahmoksi, muuttuu luomu käytännöllisestä käsitteestä ylimaalliseksi ilmiöksi. Sen irrottaminen konkretiasta palvelee myytin ja poliittisen kultin vahvistamista. Luomusta, kestävästä kehityksestä ja puhtaudesta tuli tämän pseudouskonnon sakramenteja, joita toisteltiin ri-

tuaalinomaisin menoin ja jotka levittivät itseensä sisältynyttä pyhyyttä muihin entiteetteihin. Myytti luomusta eli ja voi hyvin.

Uskonpalvelijat ja uskonnolliset instituutiot

Luomuideologia sai varsin dogmaattisia muotoja. Paikallislehti valjastettiin sen pää-äänenkannattajaksi, kouluissa aloitettiin ”kestävän kehityksen kasvatustyö”, kouluruoassa siirryttiin luomuraaka-aineisiin ja perustettiin kirjava joukko työryhmiä ja komiteoita pohtimaan luomun eteenpäin viemistä eri sektoreilla (Kiuruvesi-lehti 17.4.1996, 23.10.1996, 25.7.2001). Siitä tehtiin sellaista valtavirtaa, jonka vastustaminen oli tehty mahdottomaksi – vastustajat eivät puhuneet samalla foorumilla, heidät oli siirretty keskustelun ulkopuolelle, *unpoliticized*. Vaikka toiminta ja sen ydinajatus eivät olleet uskonnollisia tai aatteellisia *an sich*, se strukturoitiin pyhyyden ja uskonnon rakenteiden mukaisesti (Gentile 2006, 14). Poliitikot ja virkamiehet olivat sekä pappeja että profeettoja ja uskonoppi oli kaupungin visio, joka deliberatiivisista lähtökohdistaan huolimatta oli pitkälti muuttumaton. Juuri muuttumattomuus ja järkkymättömyys vaikeuksien edessä erottaa pyhän profaanista: se on totuus, absoluuttinen ja oikea.

Temppeliksi ja pyhiinvaelluspaikaksi valittiin entinen Shellin huoltoasema valtatie 27:n varressa. Seurakunnan yhteisin verovaroin paikka puhdistettiin öljyvuodoista, uudet rakennukset pystytettiin ja paikalla aloitti voimakkaasti subventoitu meijeriyritys. Paikasta haluttiin tehdä ”Luomu-Suomen pääkaupungin portti”, jonka viihtyisyyteen pyrkivät vaikuttamaan niin liike-elämä ABC-huoltoasemaketjun kautta kuin ortodoksinen kirkko tiekappelin avulla (Kiuruvesi-lehti 9.9.1998). Opinkappaleina myytiin meijerissä tuotettuja luomujuustoja, jotka oli tarkoitus saada kaikelle kansalle aina Etelä-Suomea ja Keski-Eurooppaa myöten (Kiuruvesi-lehti 30.10.1996). Toiminta jatkui aikansa, kunnes yhteiset varat kävivät niin vähiin, että se täytyi ajaa alas. Myös huoli oikeaoppisuudesta eli vahvana, etenkin niiden keskuudessa jotka tunsivat jääneensä syrjään siinä vaiheessa kun luomuuskonnon opinkappaleita kanonisoiittiin:

”Luomuideologia on pikkuhiljaa valjastettu markkinoiden rahasammoksi ja sen perus-idea on unohdettu.” (Kiuruvesi-lehti 12.1.2000)

Luomumaito ja siitä jalostettu juusto edustivat sellaista luonnollista luonnottomuutta, joka kuului toisaalta kaikille, mutta toisaalta oli vain kiuruvetinen erikoisuus, jol-

le ei vetänyt vertoja mikään muu vastaava (Barthes 1994, 72-77). Luomu toimi Kiuruvedellä sekä hajottavana että yhdistävänä ideana ja oppina: joko ”meihin kiuruvetisiin” ja ”muihin” sekä ”luomun kannattajiin” ja ”vastustajiin” rakensi niin siteitä kuin muureja. Reaalipoliittiset vallankäyttäjät merkitsivät luomun – luomusta tuli merkitty; maidosta, juustosta ja maatilamatkailusta merkki (ibid., 173-179). Myyttiin panostettiin huikea määrä resursseja, se selvisi synnyinkamppailusta, jäi henkiin ja vaikuttaa edelleen. Sen muoto, sävy ja voimakkuus heijastavat kulloistakin kontekstia – kuten elinkelpoisen myytin kuuluukin, se elää mytologiaan kasvaneiden ja siitä ammentavien mukana. Staattisuus merkitsisi myytin kuihtumista.

Loppupäätelmät

Luomuideologian alkuajatus oli ennen kaikkea taloudellinen. Se niin sanotusti löi itsensä läpi arvoperustein, koska se edusti sellaista erityistä hyvää, johon maalaispaikkakunnalla kyettiin identifioitumaan. Lupaus paremmasta huomisesta ja luomun luvatusuudesta oli varsin raamatullinen. Mitä enemmän visio ja siihen liittyvät hankkeet kokivat vastoinkäymisiä, sitä enemmän ideologia ja siihen kytkeytynyt keskustelu saivat uskonnollisia piirteitä. Lähes aivopesumaisia sfäärejä saavuttanut ei valtio- vaan kuntauskonnon asettaminen kehittäminen oli säännönmukaista. Siihen liittyi samankaltainen puoluepoliittinen harmonia ja yhdenmielisyys kuin valtakunnan politiikkaan ja niin sanottuun kansankirkkoon.

Keskustelu aiheen ympärillä oli äärimmäisen vinoutunutta ja väritynyttä. Siihen vaikuttivat ”uskonnon” auktoriteetit, vallinnut poliittinen ympäristö, yleinen tieto ja ymmärrys luonnonmukaisuudesta sekä taloudellisten realiteettien pakkovaikutus. Tilanteeseen liittyi paljon ahdistunutta epätoivoa, kaipuuta vanhoihin menestyksen päiviin ja toivoa tulevasta pelastuksesta. Kiuruveden luomuvision synty ja nousu kuvastavat mielestäni varsin hyvin postmodernin ihmisen ajatusmaailmaa: olemme näennäisesti, vähintäänkin pinnallisesti, sekulaareja toimijoita, joilla on omasta mielestään rationaaliset argumentit kaikelle toiminnalleen ja mielipiteilleen. Siitä huolimatta olemme täysin alttiita niille samoille valta-, mielikuva- ja laumasieluisuusperiaatteille, jotka ovat uskonnollisten yhteisöjen ja sakraalin ajattelun lähtökohtia. Se, että jokin asia ei ole eksplisiittisesti uskontoa tai uskonnollista, ei tarkoita etteikö se voisi tosiasiallisesti noudattaa samanlaista kaavaa ja kehitys-

kulkua. Jo pelkästään jako sen välillä, mikä on pyhää ja mikä profaania, on uskonnollisen vallan konstruktio.

Lähteet

- Barthes, Roland. 1994. *Mytologioita*. Tammer-Paino Oy, Tampere.
- Gentile, Emilio. 2006. *Politics as Religion*. Princeton University Press, Oxford.
- Kiuruveden kaupunki. 1996. *Kaupungin elinkeinopoliittinen rooli ja elinkeino-ohjelma vuosille 1997-1998*. Kaupunginvaltuuston pöytäkirja 9.12.1996, § 87, liite 6.
- Kiuruvesi-lehti. 31.1.1996. *Kotimainen liha on laatutavaraa*. Kirjoittanut: Markku Raevuori.
- Kiuruvesi-lehti. 17.4.1996. ”Maito antaa kiuruvetisille leivän myös tulevaisuudessa”.
- Kiuruvesi-lehti. 23.10.1996. *5-C luokan luomuviljelykysely*.
- Kiuruvesi-lehti. 30.10.1996. *Haastattelussa: Tuomo Matilainen*.
- Kiuruvesi-lehti. 19.2.1997. *Kiuruveden imago*. Kirjoittanut nimimerkki: ”Oikeutta, kohtuutta”.
- Kiuruvesi-lehti. 19.11.1997. *MTK-Kiuruvedestä ei tehdä luomuyhdistystä*.
- Kiuruvesi-lehti. 9.9.1998. *Shellin risteys olisi Luomu-Kiuruveden portti?*
- Kiuruvesi-lehti. 12.1.2000. *Usko luomuun on vahva!*
- Kiuruvesi-lehti. 20.9.2000. *Luomumeijerin takuu valtuustossa maanantaina 25.9.*
- Kiuruvesi-lehti. 28.3.2001. *Mikä luomupitäjä...?* Kirjoittanut nimimerkki: ”Luomua, luomua!”
- Kiuruvesi-lehti. 11.4.2001. *Käytännön asiantuntemuksella luomuvisiosta totta*. Kirjoittanut: Hannu Hyvönen.
- Kiuruvesi-lehti. 25.7.2001. *Ekotiimit Luomu-Suomen pääkaupungissa*.
- Kiuruvesi-lehti. 27.12.2001. *Hyvä luomumeijeri!* Kirjoittanut nimimerkki: ”Allerginen”.